

NAŠI PROBLEMI

DOKTORAT ZNANOSTI

1. PROBLEM

Dne 18. oktobra 1948 je bil objavljen Zakon o pridobitvi znanstvene stopnje doktorja znanosti (Uradni list FLRJ, 1948, 89—765), ki je stopil v veljavo 26. oktobra 1948. Namen naslova »doktor znanosti« je trojen in je razviden iz prvega člena zakona, ki pravi, da se ustanovi znanstvena stopnja doktorja znanosti:

1. za pospeševanje znanstvenega dela,
2. za vzgojo novih znanstvenih kadrov in
3. za usposabljanje visokokvalificiranih specialistov.

S tem zakonom so bili ukinjeni dotedanji neenotni predpisi o opravljanju doktorata ter uveljavljeni dve vrsti doktorskega naslova. Tistim, ki so ga dosegli brez disertacije (v smislu zakona), se prizna doktorat kot akademski naslov. V bodoče se ta ne podeljuje več razen zdravnikom (čl. 15).

Oni, ki so obranili disertacijo, so od uveljavitve zakona doktorji znanosti. Po uredbi (Uradni list FLRJ 1949, 36—305 in 1950, 27—235) je 22 znanstvenih področij, iz katerih se lahko doseže doktorat (glej tabelo).

Predpisi za doseg doktorata so zelo strogi. Načelno se sme teza prijaviti šele dve leti po opravljeni diplomii. Kandidat mora predložiti univerzi ali akademiji znanstvena dela ter naznačiti področje, iz katerega namerava doseči doktorat. Disertacija mora biti samostojno znanstveno delo ter mora pomeniti obogatitev znanosti. Ko jo komisija sprejme, jo mora doktorand obraniti na javni seji ter pokazati podrobno znanje iz področja, ki ga obravnava. Med študijem mora dati ustanova, kjer pripravlja kandidat svoje delo, vso gmotno pomoč, nato pa se disertacija natisne na njene stroške.

Že na prvi pogled je jasno, da so pogoji za doseg doktorata težki za kandidata in za univerzo oziroma akademijo, ki ga mora strokovno in gmotno podpreti.

Ob takšnem pravnem položaju in že dokajšnjih praktičnih izkušnjah se seveda pojavi vrsta vprašanj, ki zahtevajo odgovor. Problem doktoriranja je vzbudil posebno zanimanje v zadnjem času zaradi eventualnih sprememb, ki bi jih bilo možno uveljaviti v okviru splošnih diskusij o reorganizacij visokega šolstva. O njem so izrazile svoje mnenje mnoge osebnosti, ponajveč iz beograjskih univerzitetnih krogov.¹ O istem predmetu sta pisala tudi B. Djurdjev: O jednom zakonu i njegovoj primjeni, Nova misao, 1953, str. 255 in sl. in Ivan Vlašić: Nekoliko primjedbi na temu stjecanja naslova doktora nauka, Pogledi 1953, str. 771 in sl.

¹ Anketa o iskustvima četverogodišnjice primene zakona o sticanju naučnog stepena doktora nauka. Univerzitetški vesnik br. 74, 75, 76, 77 in 82—85, Beograd. V anketi je sodelovalo 17 visokošolskih učiteljev. Istotam so bili objavljeni tudi rezultati diskusije na pravni fakulteti in članki: Dr. Robert Balen: Doktorska teza i selekcija kadrova, Djurdje Lazarević: O akademskim stepenima in dr. inž. Rajko Tomović: Još jedno mišljenje o našem sistemu doktorskih ispita. V zagrebškem Sveučilišnem listu br. 5 sem zasledil govor rektorja Matka Kostrenčića ob priliki prve promocije.

Vprašanja sem porazdelil takole:

1. Ali je v FLRJ doktorat sploh potreben?
2. Ali je najbolj primeren obstoječi način dosege doktorata?
3. Na kakšen način naj bodo doktorske teze prispevek k znanosti?
4. Ali se mladina poslužuje te poti za znanstveno kvalifikacijo in družbeno afirmacijo in ali se z njo strinja?

Ker ne pripadam univerzitetnemu ne študentovskemu krogu, me pa problem zanima in imam o njem lastno mnenje, sem se odločil, da podprem izvajanja s konkretnimi podatki. V večletni praksi so se že dokaj izoblikovale dobre in slabe strani dosedanjega načina doktoriranja.

Zaprosil sem vse univerze, visoke šole in akademije znanosti v FLRJ za podatke o obranjenih disertacijah. Vse so mi ljubeznivo odgovorile, za kar se jim na tem mestu zahvaljujem; za univerzo v Zagrebu je zbral podatke prosvetni oddelek Zavoda za statistiko in evidenco LR Hrvatske.

Gradivo obsega podatke za razdobje od uveljavitve zakona do 30. aprila leta 1955. Zaradi dokumentarne vrednosti sem ga predal Državnemu arhivu Slovenije.

Iz odgovorov ustanov nisem mogel ugotoviti, koliko disertacij je bilo natisnjenih. Vse kaže, da jih je bilo tiskanih le malo, druge pa so ostale v rokopisu.²

2. DEJANSKO STANJE

V razdobju od 26. oktobra 1948 do 30. aprila 1955 je bilo obranjenih na fakultetah, visokih šolah in akademijah v FLRJ 154 doktorskih tez. Formalni akt promocije je včasih časovno precej za obrambo in samo potrdi že pridobljeno kvalifikacijo. V statistiki sem upošteval samo obranjene disertacije, razen v dveh primerih, ko sta všteta tudi dva doktorja, ki jima je bil podeljen naslov doktorja znanosti na osnovi disertacije, ki sta jo branila pred 26. oktobrom 1948.

Prvi dve leti po uveljavitvi zakona je bilo obranjenih le majhno število disertacij, nato pa se je precej dvignilo:

Do 31. decembra 1948	2	Leta 1951	39
Leta 1949	11	Leta 1952	50
Leta 1950	10	Do 30. aprila 1955	22

To število je vsekakor neznatno v primeri s številom tistih, ki letno diplomirajo na univerzah in visokih šolah ter imajo — vsaj teoretično — možnost, da postanejo doktorji znanosti. Neposredno ni mogoče določiti relativnega števila, ki bi pokazalo zanimanje za ta naslov, kajti doktorat lahko dosežejo vsi, ki so diplomirali ne glede na starost in leto diplome, neizvzemši doktorjev, ki imajo le akademski naslov. Poleg tega načelno ni izključena možnost, da bi nekdo, ki že ima naslov doktorja znanosti določenega področja, dosegel doktorat še na drugem.

Od 1. januarja 1945 do 31. decembra 1951 je diplomiralo v FLRJ na univerzah in visokih šolah (brez medicinskih in teoloških fakultet) 11.759 slušateljev. Ti so imeli formalno možnost, da si pridobe doktorat. Toda 1 doktor

² Prim.: Doktorske disertacije na beogradskom univerzitetu 1905—1950, Beograd 1951.

znanosti pride komaj na 88 diplomirancev, in še ta številka je previsoka, kajti od doktorjev, za katere je znan datum diplome, je diplomiralo 72 % pred letom 1945, med temi pa skoraj polovica pred letom 1940, kar pomeni, da so doktorirali doslej predvsem ljudje, ki so že pred daljšim časom zapustili univerzo. Povprečno je minilo med diplomom in obrambo 8,8 let.

Leto diplome je znano za 124 doktorjev. Do obrambe disertacije je preteklo:

manj kot 5 let	pri 27 doktorjih
5 do 10 let	pri 38 doktorjih
11 do 15 let	pri 40 doktorjih
16 do 20 let	pri 16 doktorjih
več kot 20 let	pri 3 doktorjih

Druga primerjava, ki prav tako ni adekvatna, kaže število doktorjev v primeri s številom diplomiranih v določenem letu. Na 1000 diplomiranih je bilo v istem letu obramb disertacij: leta 1949 5,0, 1950 3,5, 1951 10,9.

Podatki vsaj posredno dokazujejo po eni strani veliko strogost, ki jo postavlja veljavni režim doktoriranja in že a priori odbija večino diplomirancev, obenem pa priča o izredno majhnem zanimanju za dosego doktorata. Pri tem je treba izrecno naglasiti, da prizadevanj nikakor ne ovirajo visoke takse, kot je bilo to nekdanj.

Kljub temu, da je bilo med slušatelji, ki so diplomirali od leta 1945 do 1951 3408 žensk (29 %), pa jih je bilo med doktorji samo 9, to je 1 na 379 diplomirank, kar je znatno manj kot pri moških.

V celoti je bilo upravičenih 10 znanstvenih ustanov za podeljevanje doktorata. Razvrstitev krajev in ustanov, kjer so bile obranjene disertacije, je zelo neenakomerna.

Krajevna razmestitev je naslednja:

Beograd	62
Zagreb	57
Ljubljana	13
Sarajevo	1
Skopje	1

V primerjavi s številom diplomirancev v letih 1945 do 1951 pride 1 doktor znanosti na naslednje število diplomirancev:

Zagreb	69
Ljubljana	78
Beograd	105
Sarajevo	125
Skopje	166

Navedeni koeficienti imajo le orientacijski značaj in bilo bi popolnoma nepravilno, če bi nanje oslonili analizo brez podrobnih dodatnih podatkov in jo zato opustil.

Med ustanovami, ki so podelile doktorat, daleč prednjači univerza v Zagrebu, delno tudi zaradi tega, ker vključuje tehnični študij, ki je v Beogradu in v Ljubljani organiziran na samostojnih visokih šolah.

Po že navedeni uredbi imajo fakultete, visoke šole in akademije možnost, da podelijo doktorat z 22 znanstvenih področij. Tudi v tem pogledu je raz-

delitev zelo neenakomerna ter nikakor ni premosorazmerna številu diplomirancev. Največ je doktorjev veterinarskih znanosti (25), nato pa slede doktorji zgodovinskih (15), pravnih (15), gozdarskih (15) in tehničnih (11) znanosti. Število doktorjev vsakega izmed ostalih znanstvenih področij pa ne dosega niti 10. Medtem ko pride na 1000 diplomiranih veterinarjev 5 doktorjev, jih je na 1000 diplomiranih pravnikov komaj 0,6, torej skoraj desetkrat manj.

Sploh pa ni doktorjev literarnih, medicinskih in arhitektonskih znanosti. Predvsem je značilno, da niti eden izmed 2085 medicincev, ki so dovršili študij od leta 1945 do 1951, ni smatral za potrebno, da doseže poleg akademskega naslova doktor, ki ga dobi avtomatično z zadnjim izpitom, še znanstveno stopnjo doktorja znanosti. Prav tako je razmeroma nizko število doktorjev tehničnih znanosti, ker se tehniki zadovoljujejo z naslovom inženir. Zdi se mi, da številke nikakor ne potrjujejo mnenja M. Kostrenčiča, da so doktorati izenačeni po svoji vrednosti na vseh fakultetah, temveč govore v prid nasprotnim ugotovitvam Č. Simiča.

Podrobna regionalna in stvarna razvrstitev obranjenih tez je razvidna iz številčnega pregleda.

Ustanove, kjer so bile obranjene disertacije in znanstvena področja podeljenih doktoratov znanosti

(od 26. oktobra 1948 do 30. aprila 1953)

Ustanova — Znanstveno področje doktorata	Univerza										Skupaj
	Srpska akademija nauka	Jug. akade- mija nauka i umj.	Slov. akade- mija znan- osti in um.	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skopje	Tehniška velika škola, Beograd	Tehniška visoka šola, Ljubljana	
1. Filozofskih znanosti	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	4
2. Pedagoških znanosti	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	3
3. Filoloških znanosti	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
4. Zgodovinskih znanosti	3	—	—	5	2	5	—	—	—	—	15
5. Literarnih znanosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Pravnih znanosti	—	1	—	5	5	1	1	—	—	—	15
7. Ekonomskih znanosti	1	—	—	3	3	1	—	—	—	—	8
8. Matematičnih znanosti	3	—	—	1	2	—	—	1	—	—	7
9. Fiziških znanosti	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	4
10. Kemijskih znanosti	1	—	1	—	11	—	—	—	—	—	13
11. Bioloških znanosti	1	—	—	4	1	—	—	—	—	—	6
12. Geoloških znanosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Geografskih znanosti	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
14. Agronomskih znanosti	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	6
15. Gozdarskih znanosti	1	—	—	1	3	—	—	—	—	—	5
16. Veterinarskih znanosti	—	—	—	15	10	—	—	—	—	—	25
17. Medicinskih znanosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Farmaceutskih znanosti	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
19. Arhitektonskih znanosti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20. Tehničnih znanosti	2	—	—	—	1	—	—	—	5 ¹	3 ²	11
21. Književnosti	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	5
22. Zgodovine in teorije umetnosti	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	3
Skupaj	13	1	1	44	56	9	1	1	5	5	134

¹ Od tega: Tehnološka fakulteta 3, Geološka fakulteta 1 in Gradbena fakulteta 1.

² Od tega: Fakulteta za elektrotehniko 1, Fakulteta za strojništvo 1 in Oddelek za splošne predmete 1.

Večinoma so fakultete podelile doktorat s področja, ki je njihovo matično, toda bile so tudi izjeme. Tako so pravne fakultete podelile poleg doktorata pravnih znanosti še doktorat ekonomskih in zgodovinskih znanosti i. p., kar ustvarja, kot je pravilno pripomnil I. Djuričić, precejšnje kompetenčne zapletljajе.

Mimogrede naj pri tem omenim, da je število 22 znanstvenih področij kljub temu, da izgleda visoko, vseeno premajhno v današnji dobi vedno večje specializacije. Kakšen doktorat naj se podeli kandidatu, ki predloži tezo iz statistike? Iz matematičnih, iz ekonomskih ali drugih znanosti? Še bolj čudno je, da v socialistični državi ni predviden doktorat socialnih znanosti, ki so eno izmed eminentnih področij ustvarjanja mnogih znanstvenih delavcev. Vsekakor bi tudi to vprašanje zaslužilo obravnavo.

Žal zaradi pomanjkljivih podatkov nisem mogel sestaviti pregleda o stanju glede dveh problemov, ki sta že vzbudila pozornost (Djurđjević, Vlašić): Koliko časa je poteklo med predložitvijo disertacije in njeno obrambo, to je koliko časa so potrebovale komisije, da so aprobirale tezo in kaj so bili kandidati po poklicu.

Če upoštevamo, da predstavlja natančna proučitev teze precejšnjo obremenitev članov komisije, predvsem poročevalca, da prevzamejo s tem nase veliko dolžnost ter da morajo to nalogo opraviti poleg številnih drugih, je opravičljiv dokajšen razmak med prijavo in sprejetjem. Če pa pomislimo na kandidata, ki je moral praviloma dve leti po diplomi čakati, da je sploh lahko vložil disertacijo, jo nato pripravljati in potem spet čakal na odobritev, je razumljivo, da je to za njega ne samo trudapolno, temveč tudi utrujajoče in vzbudi pri marsikom nevoljo.

Poklic kandidatov ob času obrambe je znan iz zbranih podatkov le za 69 doktorjev, kar v zvezi z Vlašićevimi ugotovitvami za zagrebško univerzo zadostuje za presojo. Za obravnavano temo je važna samo dvodelitev: Ali je bil kandidat uslužben na univerzi ali akademiji, torej poklicni znanstveni delavec ali ni bil tam in je delal po vsej verjetnosti v težjih pogojih, ker ni imel dostopa do najnovejše literature, laboratorijev, ni bil v zadostnih znanstvenih stikih itd. V službi v omenjenih ustanovah je bilo 85 % doktorjev, za katere je znan poklic. Isto je ugotovil Vlašić. Vendar moram omeniti, da so med ostalimi še direktor in asistenti v muzejih, oficirji, ki delajo v institutih (veterinarji) ter osebe v podobnih poklicih. Niti eden pa ni bil iz administracije, iz podjetij ali profesor srednje šole. Vsekakor je položaj takšen, da zahteva širšo in temeljito obravnavo, na kar opozarja tudi Vlašić, saj ni mogoče reči, da se tisti, ki niso zaposleni v znanstvenih ustanovah, ne zanimajo za znanstveno delo.

3. QUID FACIENDUM?

Dejstvo je, da se je izmed mnogo tisočev oseb, ki so diplomirale po letu 1945, odločilo za doktoriranje komaj nekaj desetini. Več udeležencev ankete je poudarilo, da doseganje doktorata nikakor ne sme postati množično na račun kvalitete. S tem mnenjem se popolnoma strinjam, vendar mislim, da bi bilo potrebno za pravičen odgovor, da izvemo, kako sploh gledajo študenti na obstoječi sistem doktoriranja in poleg njih tisti, ki so študij že zaključili. Na to vprašanje sem skušal odgovoriti s tem, da bi primerjal število prijavljenih disertacij s številom obranjenih disertacij. Iz tega raz-

merja bi najlepše videli, koliko se mladina zanima za doktorat in koliko uspe. Žal nisem mogel zbrati potrebnih podatkov. Iz pogovorov in časopisnih člankov sklepam, da mnoge mika doktorski naslov, vendar se ne odločijo za delo, prav zato, ker vedo, da je trdo. Vzrokov za takšno stanje je več.

Med objektivne vzroke štejem stroge pogoje, s katerimi je vezana pravica do prijave disertacije in nato naporno in obsežno delo za samo disertacijo. Nadalje štejem sem slabe pogoje za delo kandidatov. V čem pravzaprav obstoji konkretna gmotna pomoč, ki govori o njej zakon? Kdo naj jo izkazuje, kdo uporablja in kako?

Tu trčimo na vprašanje, ki ima širši pomen. Kdo se sploh lahko ukvarja z znanstvenim delom? Stalen tehnični napredek, nova literatura, originalno raziskovalno delo, ki je mogoče samo v dobro opremljenih laboratorijih, v arhivih, na terenu itd., je omogočeno praktično samo tistim, ki so v stalnem stiku z novimi pridobitvami in niso obremenjeni z dnevnimi nalogami. To so v glavnem univerzitetni docenti, asistenti, sodelavci akademij in institutov itd., ki se po drugi strani morajo vidno kvalificirati, kajti doktorat je načelno eden izmed pogojev za univerzitetno kariero. Vlašič govori celo o privilegiranem sloju. V tem sicer ne vidim nepravilnosti, kajti znanstveni uspeh prinese le specializacija. Vprašam se le, kaj pa mnogi drugi, ki bi tudi radi globlje segli v zakladnico znanja, pa jim je ena izmed poti — delo na tezi — tako rekoč zaprta, kolikor ne pokažejo izredne marljivosti, vztrajnosti in aspiracij? Vzgojno nalogo sestave disertacije je dobro označil B. Jovanović, ki je zapisal, da teza ni le dokaz usposobljenosti, temveč tudi sredstvo za individualni razvoj. Izmed udeležencev beograjske ankete je le eden izrecno ugotovil, da delo za dosego znanstvene stopnje doktorja znanosti ni namenjeno le za vzgojo novih znanstvenih kadrov, temveč tudi za usposabljanje visokokvalificiranih specialistov, ki jih potrebuje praksa in kar nedvomno deklarira tudi zakon.

Med subjektivne vzroke majhnega zanimanja za doktorat štejem dejstvo, da zmore slično delo le tisti, ki je sposoben in željan, da se uveljavi kot znanstveni delavec, kar je izrecno naglasil tudi M. Kostrenčić, ki je dejal, da je doktorat znanosti le ugotovitev in priznanje, da je kandidat zaradi umskih in nravnih lastnosti sposoben delati samostojno in zares znanstveno. Iz tega vzroka doktorat ne daje nosilcu dejansko nobenih pravic. Slično mnenje so izrazili mnogi udeleženci ankete. K. Savić pa je zapisal: »Doktorski naslov je le formalna obveza za nosilca, da se iskreno in predano posveti znanstvenemu delu.« Dodal bi samo: »Kjerkoli«, ne samo na univerzah, akademijah in institutih kot najvišjih znanstvenih zavodih.

Tisti, ki se odloči za doktorat, ne da bi ga nujno potreboval za napredovanje, se mora mnogočemu odreči. In v tem vidim glavni vzrok nezainteresiranosti ljudi, ki bi lahko stopili med znanstvene ustvarjalce. Kdor je praktik, lahko najde družbeno priznanje v obliki ugleda in denarne odmene v različnih oblikah, ki so zanj mnogo bolj privlačne. Pomislimo na številne racionalizatorje, tehnične specialiste, gospodarske organizatorje in druge, ki se družbeno uveljavljajo na različne načine (n. pr. s prevajanjem, športom, glasbo itd.). Pri tem sploh ne govorim o tistih, ki jim težko delo za vsakdanji kruh (velike družine!) ali lagodnost jemljejo veselje do ustvarjanja, kolikor presega običajno mero.

Sem spada končno tudi spoznanje, da je priimek, ki nosi pred seboj »dr.«, sicer vabljev, toda nikakor ne tako, da bi se z njim dalo doseči, kar se ne

da brez njega. Edina izjema je, ali naj bi bila univerzitetna kariera. Zato se vrti prizadevanje po dosegu doktorata v nekem krogu, kar je opazil tudi Vlašič. Disertacijo prijavljajo samo tisti, ki mislijo na univerzitetno kariero oziroma so na njenem pričetku, do kariere pa imajo načeloma pravico le tisti, ki imajo doktorat. S tem se seveda izredno zožuje število obojnih kompetentov in nekako sam po sebi postavlja enačaj med njimi.

Po teh razmotrivanjih bo vsekakor lažje odgovoriti na postavljena vprašanja.

Po mojem mnenju bi zašli v nepotrebno skrajnost, če bi v FLRJ popolnoma odpravili doktorski naslov. Če bi to storili, potem bi morali pač odpraviti vse akademske naslove: inženir, magister, doktor medicine i. dr. in ki jih po navadi nihče ne loči po stopnji znanstvenosti. Vidim samo dve pravični možnosti: da se akademski naslovi popolnoma odpravijo, kar ne bi imelo pravega smisla, ali pa naj se podeli vsem diplomirancem nek akademski naslov, ki pa ni treba, da je doktor. Popolnoma nedopustna pa se mi zdi diskriminacija, da nekatere fakultete podeljujejo doktorat, resda le akademski, z zaključnim izpitom, medtem ko druge zahtevajo velik trud za isti naslov, za katerim pa le malokdo vidi pristavek: »znanosti«.

Druga možnost je, da se ohrani doktorat kot akademska stopnja, ki se doseže z rigorozi ali disertacijo, vendar brez strogih znanstvenih pretenzij. Vlašič se zelo zavzema za tak sistem, vendar z medlo trditvijo, da dosedanje izkušnje opravičujejo zahtevo po takšni izpremenci. Zagovarjajo ga tudi nekateri praktiki ter del študentov. Ne vidim, zakaj naj bi bil sprejet. Mnóžica doktoratov, ki niso zasluženi z določeno znanstveno in družbeno koristno afirmacijo, ustvarja, kot meni tudi K. Kostrenčič, posebne predprave, ki sličejo onim iz plemiških naslovov.

Tretja možnost je, da doktorat ostane pod dosedanjimi pogoji. Zagovarjam to rešitev, ker je stroga, javna (obramba, tisk) in — če upoštevamo dela, ki jih je treba objaviti pred disertacijo — resen korak k znanstvenemu in s tem eo ipso družbenokoristnemu delu.

Kar se tiče vsebine disertacije, soglašam z D. Blagojevićem, da so bili vedno predmet tež obči in specialni problemi ter da ni tako važen predmet kot znanstvena obdelava, sposobnost za diskusijo in postavljanje novih sklepov. Mislim, da ni prav vzpodbudno za mlade ljudi, če so postavljeni kriteriji za disertacijo tako visoki, da jih zmore le malokdo. Popolnoma se priključujem razumevajočim besedam K. Savića, da je doktorska disertacija samo prva pobuda za znanstveno delo, kajti sicer bodo dobili ta naslov samo ljudje v zrelih letih, kar gotovo ni zaželeno. V tej zvezi je zapisal B. Jovanović, da izgleda, da bodo doktorske disertacije najmočnejši prispevek mlajših generacij znanosti, kar moramo vsekakor podpirati.

Glede nameravane uvedbe ustnega izpita pred obrambo pa se pridružujem mnenju asistentov pravne fakultete v Beogradu, da bi bilo to v glavnem memoriranje, ki bi onemogočilo dosego doktorata mnogim praktikom.

Kakor menim, da zakon v sedanji obliki ni zastarel, pa moram pripomniti, da nikakor ne soglašam z dosedanja prakso. Razliko med načeli in dejanskim položajem je naglasilo več udeležencev ankete. V tej zvezi bi rad opozoril le na nedopusten monopolizem, ki se je ustvaril *via facti*, da lahko delajo doktorsko tezo samo tisti, ko so uradno poklicani, da se znanstveno udeležujejo in imajo mnogo možnosti. V tem se strinjam z Vlašičem in mislim, da je to ena izmed bistvenih hib sistema, ki ne temelji v pravnem predpisu samem,

temveč v preveč akademskem načinu njegove aplikacije. Zato se mi zdi preveč rigorozna zahteva R. Balena, ki pravi, da sme biti dovolj sposoben za položitev doktorata samo določen odstotek ljudi, ki ga zahtevajo potrebe višjega raziskovalnega dela.

Kot pravi zakon in je splošno priznano načelo, mora biti disertacija doprinos k znanosti. Toda ali je doprinos k znanosti samo odkrivanje in eksegeza arhivskega gradiva, strogo teoretična razprava z obilno literaturo ali eksaktna razlaga novega eksperimenta? Mislim, da je to preozko stališče. Življenje je pestro in bujno ter rodi dnevno toliko problemov, da jih ne moremo niti registrirati, kaj šele kritično razčleniti. Koliko je ljudi, ki se z njimi ukvarjajo, jih z ljubeznijo preučujejo in ustvarjajo dela trajne vrednosti, pa bi se vendar mogoče zgodilo, da bi jim rekli, če bi jih predložiti kot tezo, da niso dovolj visoke po predmetu in po metodi obravnavanja. A. Belić pravi, da smejo biti predmet disertacije le znanstveni problemi. Kdo more potegniti mejo med njimi in ostalimi, ki bi jih nazval neznanstvene? Glavno je, da je delo solidno fundirano, originalno v problemu in njegovi rešitvi ter metodološko na višini, ki je običajna za slična znanstvena dela. Spomnim samo, da objavljajo v inozemstvu disertacije, ki naravnost odražajo življenjski ritem dobe, n. pr. problem brezdolja, psihološko proučevanje človeške napadalnosti, reklasiranje vojnih ujetnikov, nacistična ekspanzija, delavsko proizvodno združništvo, pravni in socialni položaj slepcev itd.³

Niti dve desetletji nista minili, odkar se je znan profesor upiral uvedbi predavanj iz delovnega prava, češ da vajenci ne spadajo na univerzo. Mogoče teze, o katerih govorim, res ne bi bile formalno enakovredne drugim, toda gotovo bi bile pozitiven prispevek k našemu kulturnemu ustvarjanju.

Po teh razmotrivanjih lahko jasneje odgovorim na vprašanje, ki je v začetku poglavja: Ali je dosega doktorata sploh vabljen cilj za mladino in kako gleda nanj?

Dosega doktorskega naslova je eden izmed trdih, neizločljivih preizkusnih kamnov osebnega znanja, volje in sposobnosti. Kot tak je dragocena ločnica med tistimi, ki želijo pa ne zmorejo (kvalitetno), in onimi, ki pokažejo voljo in uspeh. Toda kot sem že omenil, doktorat nima pravega mika razen za tiste, ki nameravajo postati poklicni znanstveniki. Zahteva preveč in premalo nudi, pravzaprav nič, kar M. Kostrenčić sicer hvali, toda le iz moralnih razlogov. Za tiste, ki mislijo postati univerzitetni profesorji, je sestava in obramba teze preizkušnja in obenem ključ, ki jim odpre ali vsaj obljubi pot do cilja. Za ostale je to le časten naslov, ki se izgubi v množici drugih, sicer nižjih, a za javnost enakovrednih. Doslej nisem čul, da bi katera koli ustanova izven najvišjih znanstvenih zavodov ali podjetij želela imeti v svojem okrilju strokovnjaka, ki bi imel ta naslov. Od tod splošna nevolja proti sedanji obliki doktorata, ki je za povprečje prenaporen oziroma apatija, ker ničesar ne prinese. Današnja mladina je izredno praktična in dobro loči med trudapolnim in hkrati koristnim ter med naporim in zgolj častnim delom.

Je nekakšna analogija med športnim in znanstvenim udejstvovanjem. Oboje zahteva zavzetost ter resno delo, kjer — mislim na amaterje — niso v ospredju gmotne koristi. Vendar že dalj časa opazamo v športu vedno moč-

³ Prim.: Catalogue analytique international de thèses inédites de doctorat, 1940—1950, UNESCO, Paris 1952 in Vladimir Bonač: Doktorske disertacije o družbenih problemih v inozemstvu, Naši razgledi, 25. aprila 1953.

nejše uveljavljanje profesionalizma, veliko pa je vprašanje, koliko bi bili amaterji še tako navdušeni, kot so, če ne bi imeli zaradi svojega športnega udejstvovanja poleg moralnega zadovoljstva še vrsto posrednih, otipljivih koristi, n. pr. potovanje v inozemstvo, brezplačna oprema in bivanje, razni angažmaji i. p.

Sistem doktoriranja, kakršen je v praksi, se mi ne zdi najboljši. Nedvomno so dosedanje disertacije lepo potrdilo znanstvenih teženj mlajše generacije, vendar bi bilo lahko mnogo več in to kvalitetnih uspehov! Vzpodbuditi bi morali številne skrite talente in jim pomagati, da bi poglobili znanje, ustvarili vredna dela ter s tem dvignili lasten in narodov ugled. Prepričan sem, da bi v primernejših delovnih pogojih pokazale mlade generacije mnogo več, kot so doslej.

Naj navedem nekaj predlogov za vzpodbudo: Tistim, ki se odločijo, da bodo napisali tezo, bi bilo treba dati resnično pomoč in ne samo obljubljeno. Predvsem velja to za tiste, ki niso zaposleni na znanstvenih ustanovah. Seveda bi bilo istočasno potrebno postaviti kavtele zoper zlorabo.

Prav bi bilo, ko bi dobili ljudje, ki so se prizadevali in ustvarili pomembna dela, tudi gmotno družbeno priznanje, ne v obliki predprav ali nagrad, temveč v vzpodbudo za nadaljnje ustvarjanje. Mislim na dve obliki. Uspešna obramba teze naj bi imela avtomatično za posledico možnost uživanja enoletne štipendije na izpopolnjevanje na domačem ali inozemskem znanstvenem zavodu. Če najdemo denar za mnoge druge, večkrat malokoristne izdatke, bi jih pač lahko tudi za neposredno dviganje znanja bodočih visokokvalificiranih strokovnjakov.

Druga možnost bi bila pravna določba, da pridejo tisti, ki imajo doktorat znanosti, avtomatično v višji plačilni razred — enega ali dva. Zanimivo je, da se je postavil v tem pogledu moj prijatelj na popolnoma nasprotno stališče: »Država ne bo nikdar pristala na takšno koncesijo in mislim, da je to pravilno, ker bi se sicer spremenili doktorati v tekmovanje za beneficiji in bi s tem zgubili vrednost, kot so jo v Rusiji, kjer prinaša doktorski naslov večjo plačo in pravico do preskrbovanja v posebni trgovini.« Temu predlogu je sličen drugi, o katerem so bile že diskusije in ki postavlja zahtevo, naj postanejo asistenti z doktoratom znanstveni sodelavci, kar ima za posledico višje dohodke.

Končno menim, da je upravičena soglasna zahteva vseh, ki so razpravljali o zakonu, da se natisne vsaka obranjena disertacija in se ne dopusti, da ostajajo kot sedaj v rokopisu, ker je njihov tisk predrag. V zvezi s tem se mi zdi potrebno navesti pripombo Tehnične visoke šole v Ljubljani, ki je obenem značilna za našo znanstveno založniško delavnost v sedanji dobi. Državni založbi v Ljubljani je predložila dve sprejeti disertaciji, toda ju je založba odklonila, češ da ne more tiskati brez garancije Tehnične visoke šole, da bosta deli razprodani v teku enega leta. Takšno stanje založb seveda znatno otežuje publiciranje, medtem ko znanstvene ustanove verjetno ne razpolagajo z zadostnimi sredstvi. Zagotovilo, da bo delo tiskano, ev. še pred obrambo, za kar se je zavzelo več udeležencev ankete, bi bilo močno jamstvo za njegovo kvaliteto. Istočasno bodo disertacije šele na ta način pritegnile nove ustvarjalce, vzbudile kritiko in s tem javno pozornost ter postale tisto, kar je njihov družbeni smisel: viden izraz umske rasti posameznikov in po njih celotnosti.

Vladimir Bonač